

Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi Sayı: 8/1 2019 s. 28-37, TÜRKİYE

Araştırma Makalesi

BEDEL'İ NİÇİN BİÇERİZ? ESKİ TÜRKÇEDEN TÜRKİYE TÜRKÇESİNE ÜZMEK, KESMEK VE BİÇMEK FİİLLERİ ÜZERİNE ARTZAMANLI SEMANTİK BİR İNCELEME

Galip GÜNER*

Geliş Tarihi: Ocak, 2019

Kabul Tarihi: Mart, 2019

Öz

Kalıplaşmış söz birlikleri olarak deyimler, dilin üreticisi durumundaki milletlerin deneyimlerinden doğan ve çoklukla münferit bir eylemi veya durumu ifade etmek için kullanılan özel yapılardır. Bu özel yapıların kuruluşunda elbette ki kendine mahsus bir takım gramatikal süreçler etkilidir. Deyimin ne olduğu üzerine yerli ve yabancı bilim insanlarınca yüzlerce tanım yapılmıştır ancak bu tanımların ortak özelliği nedir sorusuna verilebilecek cevap ancak deyim kurulumunun ve semantik yapısının izahıyla mümkün olur. Öncelikle deyimler birden çok kelimenin bir araya gelmesiyle kurulan yapılardır. İkinci husus deyim semantik boyutudur ki burada da deyim oluşturan kelimelerden en az birinin gerçek anlamının dışında kullanılması gerekir. Bu çalışmada *bedel biçmek* “değer, paha, fiyat belirlemek” deyiminin ortaya çıkışında yatan toplumsal ve gramatikal süreçler Eski Türkçeden günümüze doğru artzamanlı bir bakış açısıyla irdelenecek ve *biçmek* “1. Belli bir biçim vererek kesmek 2. Dikilecek kumaşı belli bir ölçüye ve modele uygun olarak makasla kesmek” eyleminin değer/pahayla olan ilişkisi aydınlatılmaya çalışılacaktır.

Anahtar Sözcükler: biçmek, bedel, deyim, semantik, Eski Türkçe, Türkiye Türkçesi.

WHY WE CUT THE PRICE? A DIACHRONIC AND SEMANTIC STUDY ABOUT ÜZMEK, KESMEK, BİÇMEK “TO CUT” FROM OLD TURKIC TO TURKEY TURKISH

Abstract

The idioms, as stereotypes, are special structures arising from the experiences of the nations that are the producers of language, and are often used to express an individual action or situation. Certain specific grammatical processes are effective in the foundation of these special structures. Hundreds of definitions have been made by local and foreign scientists on what the idiom is. However, the answer to the question of what is the common feature of these definitions is only possible by the explanation of the establishment and semantic structure of the idiom. Firstly, idioms are structures that are formed by a combination of multiple words. The second point is the semantic dimension of the idiom, where it must be used outside the true meaning of at least one of the words that make up the phrase. In this study, emergence of the idiom *bedel biç-* “value, priceless, price to determine” that used in

* Doç. Dr.; Erciyes Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, galip_guner@hotmail.com.

Turkish will be examined. This is a social and grammatical study and will be carried out from the Old Turkish to the present. Then the verb *biç-* “to cut” will be highlighted in relation to the price.

Keywords: to cut, price, idiom, semantics, Old Turkic, Turkey, Turkish.

I. Giriş

Kalıplaşmış söz birlikleri olarak deyimler, dilin üreticisi durumundaki milletlerin deneyimlerinden doğan ve çoklukla münferit bir eylemi veya durumu ifade etmek için kullanılan özel yapılardır. Bu özel yapıların kuruluşunda elbette ki kendine mahsus bir takım gramatikal süreçler etkilidir. Bu süreçlerin ne olduğu aslında deyim üzerine yapılan tanımlamalarda da kendisini açıkça göstermektedir. Örneğin Robins deyimi “birlikte kullanım zorunluluğu olan, anlam bilimi açısından bir ögesinin bile çıkarılmasına izin vermeyen yapısıyla birden fazla sözcüğün alışılmış birliktelikler (kalıplaşmalar) oluşturmakta kullanılması” (1968: 70) biçiminde tanımlar. Peaty deyim için “bileşimindeki sözcüklerin sözlüksel anlamlarından anlaşılmayacak bir anlatım”dır der (1983, s. 2). Lewandowski ise “bir dile özgü sözcük kalıbı veya sözcük bağlanması; genel anlamı tek tek sözcük anlamlarından ortaya çıkmayan deyimisel içerik” (1973, s. 268) açıklamasını yaparken Aksan, deyimi “ Belli bir kavramı, belli bir duyguyu ya da durumu dile getirmek için birden çok sözcüğün bir arada, seyrek olarak da tek bir sözcüğün yan anlamında kullanılmasıyla oluşan sözdür.” şeklinde izah etmeyi yeğler (2000, s. 35). Ahanov ise “en az iki sözcükten oluşan, bütünüyle belli bir anlama karşılık gelen, kuruluşu ve yapısı sürekli olan ve kalıplaşmış şekliyle kullanılan dil unsurları” olarak açıklamaya çalışır (2008, s. 165).

Tabii ki deyimün ne olduğu üzerine yerli ve yabancı bilim insanlarınca yüzlerce tanım yapılmıştır ancak bu tanımların ortak özelliği nedir sorusuna verilebilecek cevap ancak deyimün kuruluşunun ve semantik yapısının izahıyla mümkün olur. Öncelikle deyimler birden çok kelimenin bir araya gelmesiyle kurulan yapılardır. Aksan’ın yukarıdaki tanımında ifade ettiği üzere “...seyrek olarak da tek bir sözcüğün yan anlamda kullanılması” ifadesi bizce tartışmaya açıktır. Zaten TDK *Türkçe Sözlük*’te de deyim için “Genellikle gerçek anlamından az çok ayrı, kendine özgü bir anlam taşıyan kalıplaşmış söz öbeği, tabir” açıklaması yapılmıştır (TS 651). İkinci husus deyimün semantik boyutudur ki burada da deyimi oluşturan kelimelerden en az birinin gerçek anlamının dışında kullanılması gerekir. Bu durumu Korkmaz, deyimi tanımlarken “gerçek anlamından farklı bir anlam taşıyan ve çekici bir anlatım özelliğine sahip olan kelime veya kelime grubu” ifadelerini kullanır (2003, s. 66).

Bu çalışmada Türkiye Türkçesinde kullanılan¹ *bedel biçmek* “değer, paha, fiyat belirlemek” deyiminin ortaya çıkışında yatan toplumsal ve gramatikal süreçler Eski Türkçeden günümüze doğru artzamanlı bir bakış açısıyla irdelenecek ve *biçmek* “1. Belli bir biçim vererek kesmek 2. Dikilecek kumaşı belli bir ölçüye ve modele uygun olarak makasla kesmek” (TS 333) eyleminin değer/pahayla olan ilişkisi aydınlatılmaya çalışılacaktır.

II. İnceleme

Eski Türkçede “kesmek, biçmek” anlamını karşılayan temel fiiller *üzmek*, *kesmek* ve *biçmak* ~ *biçmek* ile bu fiillerden türetilmiş yapılardır. Clauson, *üzmek* fiilinin anlamını “to tear (something), to pull (it) apart or to pieces [bir şeyi yırtmak, parçalarına ayırmak]” olarak verse de Eski Uygur Türkçesinden tespit ettiği *kalanın el öhtün ya da üzüp* “disclosing his (liability) land tax before the people and discharging it” ve *meniñ bérimlerimni sen üzüp* “you will discharge my debts” örneklerinde *üzmek* fiilini *to discharge* “(borç) ödemek” biçiminde çevirir (ED 279b, 280a). Aynı şekilde fiilin /-s/ ekiyle türetilmiş biçimi olan *üzüşmek*’in temel anlamını “to pull off, tear, break, etc. together [birlikte çekmek, koparmak, kırmak vb.]” olarak verir. Yine Eski Uygur Türkçesi için tanıkladığı örneklerde *üzüşmek* fiilinin “1. bir malın alım ve satımını bitirmek, tamamlamak. 2. alışverişte anlaşmak” anlamını kazandığını da tespit etmiştir: *alım bérim üzüşdimiz* “we have ceased to trade”, *üzüşüp kesişip kêtдимiz* “we have (thus) reached a final settlement” (ED 290b). Aynı şekilde o, *kesmek* fiili için de “to cut, cut off [kesmek, kesip koparmak]” ama yine Eski Uygur Türkçesi için *kalan kesmek* “to collect (or deduct?) a particular kind of tax [belirli bir vergi türünü toplamak veya tenzil etmek (?)” (ED 748b); *kesişmek* “settle for a price [fiyatta anlaşmak]” açıklamalarını yapar (ED 752a).

Arslan Erol ise Eski Türkçeden Eski Anadolu Türkçesine anlam değişmelerini incelediği çalışmasında *kesişmek* için “Uygur Türkçesi döneminden itibaren çok anlamlı olan kelime bu anlam özelliğinden dolayı anlam genişlemesine uğramış gibi görünmektedir.” deyip Clauson’un açıklamalarını şu şekilde verir: “kes-’in işteş şekli; GD (?) dışında bütün modern şivelerde yaşıyor, genellikle ‘kesmeye yardım etmek’ veya işteş olarak ‘kesişmek’ için. Fakat bazı genişlemiş anlamlarla. Özellikle GB Osm.da ki burada aynı zamanda ‘(bir fikre) varmak, (hesap) kapatmak, (oyun) berabere bitirmek’ vs. anlamında kullanılır” (2008, s. 342). Arslan Erol, *kesişmek* için ayrıca Eski Uygur Türkçesi için daha genel bir anlam çerçevesi çizerek

¹ *Gençliğime iki koçu bedel biçtiler* (Bir Varmış Bir Yokmuş, Ayşe Kulin); *Her şeye bir bedel biçtiler, aşka bedel yetmedi!* (Kâfi, Bilal Civelek); *Uğruna bedel biçtiler bir kirpiğini bu başa* (Müjde Süvarileri, Duran Çakır); *İngiliz hükümetinin bir kaçağa böylesine bir bedel biçmesi inanılır gibi değildi.* (Yabancı, Diana Gabaldon); *Nasıl benim elimde geçmişte kadınıma bedel biçip edindiğim el yazmam varsa...* (Çıplak, 2006); *Belediyenin aylık 325 milyon lira bedel biçtiği lokal yerini, 1 trilyon...* (Cumhuriyet, 2002); *Şirketin tamamına 280 milyon dolar bedel biçildi.* *Devir en geç 10...* (Milliyet, 2006); *...ödenmeden alıcı tarafından, 2000 TL bedel biçilmiş, 2000 TL’ye satın almış...* (Biraz Adil Biraz Değil, 2009) vs. Örnekler Google Kitaplar’dan ve Türkçe Ulusal Derlemi’nden seçilmiştir. (<https://books.google.com.tr/>; <https://www.tnc.org.tr/>)

“kesişmek, uyuşmak, bir sonuca varmak” anlamlarını genişleme örneği olarak göstermiştir; Kâşgarlı Mahmud’dan (DLT) “kesmekte yardım ve yarış etmek”, *Tarama Sözlüğü*’nden ise “bir işte belirli bir şekil üzerinde uyuşmak” anlamlarını vermiştir (2008, s. 342). *üzüşmek* içinse Clauson’un Eski Uygur Türkçesi için yaptığı tespitlere hiç temas etmemiş, sadece “beraber koparmak, yırtmak, kırmak vs.” anlamına ilaveten fiilin Eski Anadolu Türkçesinde kazandığı “bir şeyi kendi aralarında bozmak” anlamıyla mecazi anlama geçiş yapmış şekilde karşımıza çıktığını ifade etmiştir (Arslan Erol, 2008, s. 705).

Konuyla alakalı olarak burada üzerinde durulması gereken fiillerden biri de *bıçmak ~ biçmek*’tir. Clauson’un bu fiille ilgili tarihî Türk lehçelerinden tespit ettiği anlamların tamamı “to cut [kesmek, biçmek]” üzerine kuruludur (ED 292b, 293a). Arslan Erol’un Eski Türkçeden Eski Anadolu Türkçesine kadar tespit ettiği anlamlar da bu doğrultuda olup ona göre bu fiil Eski Anadolu Türkçesinden itibaren anlam genişlemesine uğramaya başlamıştır (2008, s. 197-198). *Üzmek* ve *kesmek* fiillerinin Eski Uygur Türkçesinde kazandığı “1. bir malın alım ve satımını bitirmek, tamamlamak. 2. alışverişte anlaşmak” anlamlarını taşıyan kullanımlarına daha çok bu dönemde yazılmış tarla ve köle satış belgeleri ile kira sözleşmelerinde rastlanmaktadır. Bu kullanımlara örnek verecek olursak:

Eski Uygur Tarla Satış Belgeleri²

Sa01/2. ...ç/mgukta bir şıgı yirim atı alp 3. taş sangunka ok (?) toguru tomlug sattım satıgın inçe söz- 4. -leşdimiz koço kidininde yorır iki uçı kinlig otra yirte 5. tamgalıg yüz k(u)anpuka **üzüşdümüz**

“(2) ... Ç/mguk’taki 1 şıg yerimi, adı Alp (3) Taş Sangun (olan kişiye) doğrudan sattım. Satımı şöyle konuş- (4) -tuk. Koço pazarında geçerli, iki ucu enli, orta yerde (5) damgalı 1000 *kuanpuya* anlaştık.”

Sa02/3. ...kançuk bile tüz 4. ülüş-lüg üç şıg yirim atı kutlug taş-ka togaru 5. tomlitu sat(t)ım satıg ku(a)npusun inçe sözleşdimiz üç 6. yüz biş otuz ku(a)npuka **üzüştümlüz**

“(3) ... Kançuk ile ortak (4) 3 şıg yerimi, adı Kutlug Taş (olan kişiye) doğrudan (5) sattım. Satım *kuanpusu* için söyle konuştuk: (6) 325 *kuanpuya* anlaştık.”

Sa03/3. üstün ögen üze suvak-lıg yiti şıg atl[i]g yimgiçi (?) yir- 4. -imiz-ni kutadmişka toguru tomlitu satdım[i]z satıg ku[a]npusun 5. inçe sözleştim[i]z bukün ...

² Eski Uygur tarla satış belgelerine ait veriler için Özyetgin 2014’ten (sayfa 161-181) istifade edilmiştir. Metinlerin bazı yerlerinde tarafımızdan düzenlemeler yapılmıştır.

kidini yorır iki uçı kin- 6. -lig otra tamgalıg üç miñ iki yüz 'elig ku(a)npu - 7. -ka üzüştim[i]z

“(3) Yukarı su kanalı üzerinde sulak³ 7 şıg Yimgici adlı yeri- (4) -mizi Kutadmiş³’a doğrudan sattık. Satım kuanpusı (5) için şöyle konuştuk: Bu gün ... pazarında geçerli iki ucu enli, (6) ortası damgalı 3250 *kuanpuya* (7) anlaştık.”

Sa04/3. *bir şıg sekiz küri urug kirür yir-imin 4. basmıl-ka toguru tomlitu sat-dım satıg kuanpu-sın 5. inçe sözleşdim[i]z koço kidini yorır iki uçı kin- 6. -lig otura tamgalıg üz miñ biş yüz kuanpu-ka 7. kepezi birle kesışdim[i]z*

“(3) 1 şıg, 8 kürilik tohum giren (ekilen) yerimi (4) Basmıl’a doğrudan sattım. Satım kuanpusı⁴ için (5) şöyle konuştuk: Koço pazarında geçerli, iki ucu en- (6) -li, ortası damgalı 3500 *kuanpuya* (7) pamuğu ile (birlikte) anlaştık.”

Sa05/2. *öz borluk-um-nı 3. basa tog<r>il-ka toguru tomlitu sattım satıg kümüş-in 4. inçe sözleşdimi[i]z bir yastuk biş sıtır kümüş-ke 5. kesışdimi[i]z*

“(2) kendi bağımlı (3) Basa Togrıl’a doğrudan sattım. Satış (bedeli) gümüş için (4) şöyle konuştuk: 1 yastık, 5 sıtır gümüşe (5) anlaştık.”

Sa06/3. ... *ögen-deki alaçu ... 4. alaçusı birle basa togrıl-ka toguru tomlitu sattımız 5. bözüg inçe söz-leşdim[i]z lükçün kidin-inte yorır şuu- 6. -lug tamga-lıg üç otuz ikilik böz-iye kes-iştim[i]z*

“(3) ... nehrindeki kulübe (4) kulübesi ile Basa Togrıl’a doğrudan sattık (5) pamuklu kumaşını şu şekilde konuştuk: Lükçüng pazarında geçerli ve mühürlü (6) ve damgalı yirmi üç (tane) çift katlı böz’e (pamuklu kumaşa) anlaştık.”

Sa07/1. *ud yıl bir y(e)g(i)rminç ay y(e)g(i)rmi-ke biz-iye ozmış togrıl- 2. -ka tükel-ke yunlak-lık böz k(e)rgek bolup çukü-teki yir- 3. -im(i)z-ni eniçük içi-ke toguru tomlitu sattımı(i)z satıg 4. bözin ...timi(i)z lükçünge kidini yorır şuu- 5. -lug tamgalıg yüz yetmiş ekilig yorıg böz-ke kesis- 6. -timiz*

“(1). Sığır yılı, on birinci ay(ın) yirmisinde bize, Ozmış Togrıl’ (2) -a (ve) Tekül’e kullanmak için böz (pamuklu kumaş) gerek olup Çukü’deki yer- (3) -imizi Eniçük Ağabeye doğrudan sattık. Satış (bedeli) (4) bözü (pamuklu kumaşı) şöyle konuştuk: Lükçüng pazarında geçerli mühür- (5) -lü (ve) damgalı yüz yetmiş çift katlı geçerli (?) böze (pamuklu kumaşa) anlaş- (6) -tık.”

³ Özyetgin *sulamalı* (?)

⁴ Özyetgin *quanposu*

Eski Uygur Köle Satış Belgesi⁵

... kız karabaşımın aniçük-ke toguru tomlitu sat(d)ım. satıg bözin inçe tiştimiz kidin yorır altı sıñar şulug tamgalıg sekiz on bözke **kesiştimiz**⁶

“Kız kölemi Eniçük’e doğrudan sattım. Satış bözü için şöyle sözleştik. Pazarda geçerli altı kenarlı (?) damgalı, mühürlü 80 (top) böz için anlaştık (Yamada Sa23, s. 3-5).

Eski Uygur Kira Sözleşmeleri⁷

RH01: Kaymış Sangun’un arazi kiralama belgesi

4. yakasın 5. elig ku(a)npuka üzüşdümüş

“(4) Kira bedelini (5) elli ipekli kumaşa (kuanpu) kararlaştırdık, anlaştık.”

Örneklere de görüldüğü üzere *üzmek* ve *kesmek* fiilleri karşılıklı alışverişe dayalı eylemleri ifade ettikleri için daima işteş biçimleriyle (*üzüşmek* ve *kesişmek*) kullanılmışlardır. Peki, bu fiiller Eski Uygur Türkçesinde neden ticari bir eylemi anlatacak şekilde yeni anlamlar kazanmışlardır? Bu sorunun cevabını eski Uygurlarda ödemenin nasıl ve hangi araçlarla gerçekleştiğini aramakla bulabileceğimiz kanaatindeyiz. Zieme, Koço Uygur devletindeki ticari faaliyetleri irdelediği çalışmasında, Uygur sivil belgelerinden hareketle ödeme araçlarını *kumaş* (*böz*, *kuanpu*), *madenî para* (*altın*, *gümüş*, *bakır*) ve *kâğıt para* (*çav*) olarak belirlemiştir (1976, s. 246-247). Bunlar arasında *böz* “bez, kumaş” özellikle arazi, gayrimenkul ve köle satış belgelerinde sıkça kullanılmıştır. Bu kumaşlar (*bözler*) Özyetgin’in ifadesiyle “belirli idari bölgelerde geçerliliği olan ve yönetimce ödeme aracı olarak kullanılmak üzere bir anlamda kalite açısından tescillenmiş, mühürlenmiş” ödeme araçlarıdır (2005, s. 152). Aynı şekilde kumaş cinsinden bir ödeme aracı olarak *kuanpu* (< Çin. *kouon-pou*) da ticarete geçerliliği olan resmî yani tüzüğe uygun mühürlü, damgalı kumaşlar için kullanılmıştır (Özyetgin 2005: 153). Bu bağlamda destekleyici bir unsur olarak Kâşgarlı Mahmud’un DLT’de *kamdu* kelimesi için yaptığı “Dört arşın uzunluğunda, bir karış genişliğinde kumaş parçası. Üzerine Uygur hanının mührü basılır ve alışverişler onunla yapılır. Eskiyip yıprandığı zaman yedi yılda bir yamalanır, yıkanır ve üzerine mühür tekrar basılır” (Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014, s. 181) açıklamasının da dikkate alınması gerekir. Zieme ve Özyetgin bu *kamdu* kelimesini *kuanpu* ve türevleri *kanpu* ~ *kanpo* ile ilişkilendirirler (Zieme, 1976, s. 247; Özyetgin, 2005, s. 154). Durum böyle olunca akla ister istemez şu soru geliyor: *üzmek* ve *kesmek* fiillerinin ticari ödeme aracı olan *böz* “kumaş” veya *kuanpu* “ipekli kumaş” ile ilgisi nedir? Bu, aslında cevabı son derece basit bir

⁵ Eski Uygur köle satış belgesine ait veri için Özyetgin 2005’ten (sayfa 153) istifade edilmiştir.

⁶ Özyetgin *kesiştimiz*.

⁷ Eski Uygur kira sözleşme belgesine ait veri için Özyetgin 2014’ten (sayfa 186) istifade edilmiştir.

sorudur çünkü bu metaların mali değeri olan birer araca dönüşebilmeleri için evvela kesilmeleri gerekmektedir. Yani birer ödeme aracı olarak kullanılacak kumaşlar (*kuanpu*, *böz*), kâğıtlar (*çav*), itina ile kesilmekte, ardından tüzüğe uygun olarak mühürlenerek belirli pazarlarda geçerliliği olan metalara dönüşmektedir. Ödeme aracının adının ortaya çıkışında onun üretiliş biçiminin belirleyici olduğuna dair izlere eski Türklerce kullanılmış madeni paraları ifade eden kelimelerde de rastlanır. Örneğin eski Türk sikkelerinde tespit edilmiş *urum akça* (< *ur*- madeni para darbetmek, dökmek) “darbedilmiş (dökülmüş) para” ve *kiçig uruk* “küçük darp” demekken (Sertkaya ve Alimov, 2006 s, 40, 43, 47); yine “para, madeni para” anlamına gelen *yarmak* ve *yartmak* da *yar-* “kırmak, ikiye bölmek [kesmek, darbetmek]” (Sertkaya ve Alimov, 2006, s. 72) ile ilişkilidir.

Konu bağlamında asıl mesele *kesişmek*, *üzüşmek* ve *biçmek* fiillerinin Eski Anadolu Türkçesinden Türkiye Türkçesine geçirdikleri süreci takip etmektir: *kesişmek* fiili Atmaca tarafından Osmanlı Türkçesinde en erken *Naima Tarihi*'nde “bir işte belirli bir şekil üzerinde uyuşmak” anlamıyla tespit edilmiştir: *Şerrinden tahlis için üç bin dört yüz riyâle aman vermek üzere kesişip...* (2016, s. 570). XX. yüzyılın başında *Kâmûs-ı Türki*'de ve sonrasında TDK TS'de kelimenin “pazarlıkta herhangi bir fiyatta anlaşmak” anlamına ilaveten “1. birbirini kesmek, 2. *argo* erkek ve kadın, bakışlarla anlaşmak, 3. bir nokta veya çizgi üzerinde birbirine kavuşmak” anlamlarını da kazandığı görülmektedir. Ayrıca *Derleme Sözlüğü*'nde de fiil, “pazarlıkta anlaşmak, uyuşmak” demektir (Atmaca, 2016, s. 570).

üzüşmek fiili de Osmanlı Türkçesinde “bir şeyi kendi aralarında bozmak” anlamıyla literatüre geçmiştir: “et-tenaküs [Ar.]: Beyinlerinde olan ahd ü peymanı üzüşmek manâsına. (Kam. XVIII-XIX. 1, 369)” (Tar. S. VI, s. 4141).

biçmek fiili ise bu tarihî süreçte “kesmek, şekil vermek, hasat etmek” gibi temel anlamlarının yanında konuyla alakalı olarak *Târih-i İbn-i Kesir Tercümesi*'nde (Ergüzel, 1999, s. 400b/16), *Ferec Ba'de Şidde*'de (*Bâzirgân sevindi, bahâ biçdi*, Tietze, 2016, s. 695) ve Filippo Argenti'nin gramerinde (Adamović, 2014, s. 142) “değerini tayin etmek, fiyat koymak, değer biçmek” anlamıyla karşımıza çıkmaktadır. Yine *Meninski Sözlüğü*'nde kelimenin “karar vermek, tayin etmek” anlamıyla kullanıldığı da görülmektedir (Tulum, 2011, s. 419). Bu anlam, günümüz Türkiye Türkçesine kadar süregelmiştir. Örneğin 1890'da neşredilen *Redhouse Sözlüğü*'nde *biçmek* temel anlamlarının yanında *baha* ile birlikte “to be lavish in an estimate [fiyat tahmininde bulunmak, fiyat belirlemek]” (Redhouse, 2001, s. 342); *Yeni Türkçe Lugat*'ta *paha biçmek* “kıymet tahmin etmek” (Toven, 2004, s. 73) ve nihayet kelime TDK *Türkçe Sözlük*'te de “değer, paha, fiyat belirlemek” anlamıyla kendisine yer bulmuştur (TS 333). Ancak burada temas edilmesi gereken bir husus daha vardır. O da *biçmek*

fiilinin TDK *Türkçe Sözlük*'te *bedel biçmek* şekliyle değil de sadece *biçmek* biçiminde yer almasıdır. Kanaatimizce *bedel biçmek* bir deyimleşmiş birleşik fiildir zira aynı sözlüğün *paha* “değer, fiyat, eder”, *fiyat* “alım veya satımda bir şeyin para karşılığındaki değeri, eder, paha” ve *değer* “bir şeyin para ile ölçülebilen karşılığı, bedel, kıymet, paha, valör” maddelerinde bu isimlerle kurulmuş birleşik fiiller arasında *paha biçmek* (TS 1875), *fiyat biçmek* (TS 882) ve *değer biçmek* (TS 607) varken “değer, fiyat, kıymet” anlamına gelen *bedel* maddesine sadece *bedel tutmak* ve *bedel vermek* alınmış, *bedel biçmek* alınmamıştır (TS 292).

III. Sonuç

Sonuç olarak Türkiye Türkçesinde yazılı metinlerde kullanıldığını tespit ettiğimiz *bedel biçmek* birleşik fiilinin gelişimi ve ortaya çıkışıyla ilgili tespit ettiğimiz verileri toparlayacak olursak:

1. Türkiye Türkçesinde kullanılan ve TDK *Türkçe Sözlük*'te yer alması gerektiğini düşündüğümüz *bedel biçmek* “herhangi bir mala değer tespit etmek, değer, paha, fiyat belirlemek” deyimleşmiş bir birleşik fiildir.

2. Eski Uygur tarla ve köle satış ile kira sözleşmelerinde geçen *üzüşmek* ve *kesişmek* fiilleri kumaş ve kâğıt paraların kesilebilen metaller olması sebebiyle anlam genişlemesine uğrayarak “ticari bir faaliyette fiyatta uzlaşmak” anlamı kazanmışlardır. Bu fiillerden *kesişmek* yukarıda da ortaya konulduğu üzere Eski Anadolu Türkçesinden Standart Türkiye Türkçesine ve ağızlarına kadar “bir işte belirli bir şekil üzerinde uyuşmak” ve pazarlıkta herhangi bir fiyatta anlaşmak” anlamlarıyla taşınagelmiştir.

3. Bu fiiller içerisinde, *biçmek* fiili daha Eski Anadolu ve Osmanlı Türkçelerinde “değerini tayin etmek, değer, paha biçmek” anlamında kullanılmış, bu anlam Türkiye Türkçesine kadar taşınarak *bedel*, *paha*, *değer*, *fiyat* gibi isimlerle birlikte deyimleşmiş birleşik fiillerin kuruluşunda görev almıştır. Bu kullanımda ve anlamda *üzüşmek* ve *kesişmek* fiillerinin kullanım sıklığının zamanla azalması ve yerlerini *biçmek*'e bırakmaları etkili olmuştur denilebilir.

Kaynaklar

- Adamović, M. (2014). *Floransalı Filippo Argentinî'nin notlarına göre (1553) 16. yüzyıl Türkçesi*. (çev.) Aziz Merhan. Ankara: TDK Yay.
- Ahanov, K. (2008). *Dil bilimin esasları*. Ankara: TDK Yay.
- Aksan, D. (2000). *Her yönüyle dil (ana çizgileriyle dilbilim)*. 3. Cilt, Ankara: TDK Yay.
- Arslan Erol, H. (2008). *Eski Türkçeden eski Anadolu Türkçesine anlam değişimleri*. Ankara: TDK Yay.
- Atmaca, E. (2016). *Eski Oğuz Türkçesinden Günümüz Türkiye Türkçesine söz varlığı ve anlam olayları*. Konya: Palet Yay.
- Clauson, Sir G. (1972). *An etymological dictionary of pre-thirteenth-century Turkish*. Oxford: Clarendon Press.
- Ercilasun, A. B. ve Akkoyunlu, Z. (2014). *Kâşgarlı Mahmud-dîvânü lugâtî't-Türk (giriş-metin-çeviri-notlar-dizin)*. Ankara: TDK Yay.
- Korkmaz, Z. (2003). *Grammer terimleri sözlüğü*. 2. baskı, Ankara: TDK Yay.
- Lewandowski, T. (1973). *Linguistisches Wörterbuch*, 1. Cilt, Heidelberg.
- Özyetgin, A. M. (2005). Eski Türklerde ödeme araçları: kâğıt para çav'ın kullanımı. *Orta Zaman Türk Dili ve Kültürü Üzerine İncelemeler*. İstanbul: Ötüken Yay.
- Özyetgin, A. M. (2014). *İslam öncesi Uygurlarda toprak hukuku*. İstanbul: Ötüken Yay.
- Peaty, D. (1983). *Working with English idioms*. England: Thomas Nelson and Sons Ltd.
- Redhouse, J. W. (2001). *A Turkish and English lexicon*. 2. baskı, İstanbul. Çağrı Yay.
- Robins, R. H. (1968). *A short history of linguistics*. Bloomington: Indiana Üniversitesi.
- Sertkaya, O. F. ve Alimov, R. (2006). *Eski Türklerde para (Göktürklerde, Uygurlarda, Türkişlerde)*. İstanbul: Ötüken Yay.
- Tarama Sözlüğü*. (1996). VI. Cilt (U-Z). 2. baskı, Ankara: TDK Yay.
- Tietze, A. (2016), *Tarihî ve Etimolojik Türkiye Türkçesi Lugati*, 1. Cilt, A-B, Türkiye Bilimler Akademisi Yay., Ankara.
- Toven, M. B. (2004). *Yeni Türkçe lügat*. (haz. Abdülkadir Hayber). Ankara: TDK Yay.
- Tulum, M. (2011). *17. yüzyıl Türkçesi ve söz varlığı*. Ankara: TDK Yay.
- Türkçe Sözlük*. (2011). 11. baskı, Ankara: TDK Yay.
- Zieme, P. (1976). Zum Handel im Uigurische Reich von Qoço. *Aof* 4, s. 235-249.

Extended Abstract

Introduction

The idioms, as stereotypes, are special structures arising from the experiences of the nations that are the producers of language, and are often used to express an individual action or situation. Certain specific grammatical processes are effective in the foundation of these special structures. Hundreds of definitions have been made by local and foreign scientists on what the idiom is. However, the answer to the question of what is the common feature of these definitions is only possible by the explanation of the establishment and semantic structure of the idiom. Firstly, idioms are structures that are formed by a combination of multiple words. The second point is the semantic dimension of the idiom, where it must be used outside the true meaning of at least one of the words that make up the phrase. Of course, hundreds of definitions have been made by local and foreign scientists on what the idiom is but the answer to the question of what is the common feature of these definitions is only possible by the explanation of the establishment and semantic structure of the idiom. Firstly, idioms are structures that are formed by a combination of multiple words. The second point is the semantic dimension of the idiom, where it must be used outside the true meaning of at least one of the words that make up the idiom.

Methods and General Evaluation

In this study, the idiom *bedel biçmek* “to determine the price” that used in Turkey Turkish will be examined from Old Turkic to today and the social and grammatical processes underlying the emergence of the idiom will be determined.

In the Old Turkic there are three verbs that mean “to cut and reap”: *üzmek*, *kesmek* and *biçmak* ~ *biçmek*. Clauson, defines the meaning of *üzmek* “to tear (something), to pull (it) apart or to pieces”; *üzüşmek* to pull off, tear, break, etc. together” and *kesmek* “to cut, to cut off”. But he has identified that the meaning of *üzüşmek* “cease to trade” and *kesişmek* “settle for a price” detected from Old Uighur texts. This meaning was used in Old Uighur field sales certificates, slave sales certificates and rental contracts texts with the payment tools *böz* “fabric” and *kuanpu* “silk fabric” that used by Uighurs such as *kuanpuka üzüşmek*, *bözke kesişmek*.

One of the verbs that should be emphasized here is the *biçmak* ~ *biçmek* “to cut, to cut off”. This verb is used in the meaning of “determining the price” in Old Anatolian Turkish such as *üzmek* and *kesmek* in Old Uighur Turkish.

When this is the case, the question comes to mind: What is the relation between the commercial payment instruments *böz* “fabric” or *kuanpu* “silk fabric” with *üzmek* and *kesmek* “to cut”? This is actually an extremely simple question to answer. Because these fabrics should be cutted firstly in order to become a commercial payment tool. In other words, fabrics and papers to be used as payment instruments are cut carefully and then they are sealed in accordance with the regulation and transformed into commodities which are valid in certain markets.

As a Result

1. *bedel biçmek* “to determine any property value, to determine the price” that used in Turkey Turkish is a compound verb.

2. The verbs *üzüşmek* and *kesişmek*, detected from Old Uighur field and slave sales and leasing contracts, because of the fact that fabric and paper money are cut off, they have gained meaning by “negotiating a price in a commercial activity”. From these verbs *kesişmek* as described above was reached from Old Anatolian Turkish to Modern Turkey Turkish and its idiolects wit meaning as “agree on a deal and negotiate at a price”.

3. In these verbs, the *biçmek* was used in Old Anatolian and Ottoman Turkish as “to determine the value, value, pricey” and this meaning is carried to Turkey Turkish. In Turkey Turkish this verb with this meaning used with the nouns such as *bedel*, *paha*, *değer*, *fiyat* and has been involved in the establishment of the compound verbs. It can be said that the frequency of use and convergence of *üzüşmek* and *kesişmek* in this use and sense have decreased over time and left to *biçmek*. This change in meaning may also be a preference of Oghuz Turkish.